

ВИКОРИСТАННЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АРТ-ТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ БІЖЕНЦІВ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У статті аналізуються можливості імплементації в соціально-педагогічну роботу форм та методів арт-терапії; робиться акцент на головні проблеми, з якими зіштовхуються діти із родин біженців та внутрішньо переміщених осіб.

В науковій публікації досліджуються етичні аспекти застосування арт-терапії в соціально-педагогічній діяльності; розкриваються головні форми та методи арт-терапії в українських реаліях.

Велика увага приділяється порівнянню вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо імплементації арт-терапевтичних практик в соціально-педагогічну роботу.

Проаналізовано інноваційний та креативний потенціал арт-терапії та ділиться досвідом практичного застосування в своїй практичній соціально-педагогічній діяльності.

При дослідженні практичного досвіду наведені конкретні проекти в яких успішно застосовувалися методики арт-терапії при роботі з дітьми біженців та внутрішньо переміщених осіб.

Стаття розкриває, які переваги та недоліки має арт-терапія при роботі із соціальними, психологічними, педагогічними, емоційними проблемами такої вразливої категорії, як діти із родин біженців.

Музикальна терапія, створення колажів, акторські практики, ментальні карти, соціокультурна анімація – це не повний перелік форм, в яких проводиться арт-терапія.

Велика увага приділяється впливу арт-терапії на самовизначення, формування ідентичності, розвиток таких soft-skills, як емоційний інтелект, вміння працювати в команді, критичне мислення; розкриваються особливості застосування арт-терапії при соціально-педагогічній роботі з дітьми біженців та внутрішньо переміщених осіб досліджені в соціально-педагогічному контексті.

Технології, що розглядаються, є затребуваними, так і широко використовуваними в соціально-педагогічній роботі з мігрантами.

Ключові слова: біженці, міграція, внутрішньо переміщені особи, арт-терапія, арт-терапевтичні практики, стресостійкість, соціально-педагогічна робота, методи арт-терапії, діти.

Важливість та значущість досліджуваної проблематики щодо пошуку ефективних методів в соціально-педагогічній роботі підтверджується статистичними даними міжнародних організацій.

За даними Дитячого Фонду ЮНІСЕФ, кількість дітей, вимушених покинути свої будинки, досягла наприкінці 2021 року найвищого показника від закінчення Другої світової війни – 36,5 мільйонів.

У повідомленні наголошується, що зазначена цифра включає 13,7 млн дітей-біженців, які шукають притулку за кордоном і майже 22,8 млн неповнолітніх переміщених осіб: дітей, змушених залишити рідні будинки, але які при цьому перебувають на території своїх країн [1].

Повномасштабне вторгнення РФ Україну в 2022 році загострило міграційні проблеми.

За даними UNICEF, «1,8 млн маленьких українців знайшли притулок за кордоном, понад 2,5 млн втекли від війни у безпечніші регіони країни.

За даними ЮНІСЕФ, близько 4,3 мільйона українських дітей із загальної кількості у 7,5 мільйонів були переміщені через війну.

Сюди входять 1,8 мільйона дітей, які знайшли притулок у сусідніх країнах, і понад 2,5 мільйона дітей, котрі стали вимушено переміщеними особами і тимчасово перебувають у безпечних регіонах України» [2].

Метою статті є науковий аналіз застосування методів арт-терапії в соціально-педагогічній роботі із дітьми із родин мігрантів.

Головними завданнями наукової статті виступають:

- 1). виділити головні форми арт-терапії, які застосовують соціальні педагоги;
- 2). проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід застосування арт-терапії в соціально-педагогічній роботі із дітьми біженцями та внутрішньо переміщеними особами.

Соціально-педагогічні проблеми дітей із числа біженців та ВПО потребують пошуку ефективних технологій соціальної роботи та вимагають вдосконалення соціально-педагогічного супроводу.

Дана стаття систематизує вітчизняний та зарубіжний досвід при соціально-педагогічній роботі із такими вразливими категоріями, як біженці, мігранти, внутрішньо переміщені особи.

Теоретичні та методологічні аспекти вивчення соціально-педагогічної проблеми.

Грецькі науковці Уранія Калурі, Ніколаос Цергас, Анастасія Боту, Алікі Антонопулу, аналізуючи потенціал арт-терапії виділяють наступні специфічні риси, необхідні для практичної імплементації в соціально-педагогічну діяльність та в процес консультування [3, Р. 13-15].

1. Арт-терапія сприяє розвитку креативності.

2. Арт-терапевтичні практики сприяють вираженню почуттів та репрезентаціям травматичного досвіду.

3. Арт-терапевтичні методи допомагають дітям та підліткам знайти персональні символи, метафори в процесі особистісного розвитку.

4. Арт-терапія полегшує процес вираження своїх емоцій та дозволяє дітям розповідати про свої проблеми та шукати альтернативні шляхи вирішення проблем.

5. Арт-терапія збільшує почуття задоволеності та допомагає артикулювати позитивний досвід для подолання складнощів.

6. Арт-терапія підвищує емоційну стійкість, сприяє зниженню рівня стресу [3, Р. 13-15].

Головними проблемами дітей мігрантів та біженців грецькі науковці вважають: ментальне здоров'я, високий рівень стресу та тривожності.

Невиявлені, невимовлені, невідрефлексовані, неопрацьовані негативні досвіди, загрози можуть сприяти підвищенню рівня агресивної поведінки.

Діти із родин біженців та внутрішньо переміщених осіб мають складнощі із конструюванням нової ідентичності та взаємодії із однолітками.

Науковці Сурандер, Дерлун, Гельтман вважають, що діти, які зіштовхнулися із проблемами міграції зіштовхуються із дискримінацією, соціальним та освітнім виключенням [3, Р. 14-15].

Травматичний досвід пережитого насильства, перенесені втрати внаслідок бойових дій, катастроф, примусового переміщення потребує ефективної роботи соціально-педагогічних працівників.

Науковці Шер та Віленс фіксують високий рівень суїцидальних намірів та допінг-стратегії уникнення у середовищі підлітків із родин мігрантів.

Хвороби, самотність, родинні проблеми загострюють труднощі із самопрезентацією та знижують адаптаційний потенціал.

Науковці Руссо та Драпо вважають, що арт-терапевтичні практики повинні застосовуватися із дотриманням наступних етичних принципів:

1) повага до культурного та етнічного різноманіття;

2) створення безпечного місця для того, щоб дитина могла виражати та проявляти свої почуття, емоції та говорити із соціальним педагогом та психологом про актуальні проблеми;

3) арт-терапія з дітьми біженців сприяє зміцненню соціальної взаємодії [3, Р. 17].

На думку вищезазначених науковців у процесі терапії повинні бути залучені члени родини.

Арт-терапія сприяє зміцненню інтерперсональних відносин, родинних зв'язків, підвищує комунікативні навички.

Англійські спеціалісти в галузі Захра Актхар та Ендрю Лоувелл із Стаффордширу зазначають що арт-терапія дозволяє дитині поділитися своїми власними історіями.

Арт-терапія – це механізм відкриття Себе, соціально-педагогічний та соціально-психологічний інструмент побудови довіри, допомагає в пошуках ідентичності.

За допомогою арт-терапії дитина може розкрити свої проблеми, які не може проговорити.

Опитані Захроу Актхар та Ендрю Лоувеллом за допомогою напівструктурованих інтерв'ю спеціалісти, які впроваджують арт-терапію в свою практику, зазначають, що арт-терапія є незагрозливим шляхом роботи із травмою [4, Р. 140].

Арт-терапія є визначним невербальним методом комунікації.

Із соціально-педагогічної точки зору за допомогою методів арт-терапії спеціалісти дають дитині голос для вираження того, що його турбує.

За сприяння арт-терапевтичних методів соціальні педагоги можуть активно працювати з такими актуальними проблемами, як: права людини, соціально-педагогічна адаптація дітей біженців та внутрішньо переміщених осіб на новому місці.

Матеріали та засоби арт-терапії є медіаторами для вираження дітьми гострих проблем та чутливих думок.

Проблемною сферою застосування арт-терапії в соціально-педагогічній роботі є поєднання із іншими методами та технологіями.

Поточна наукова література стосовно імплементації методів арт-терапії фокусується на подоланні травми та формуванню культурних компетенцій. Проте хотілося би приділяти більше уваги на розвиток креативності та особистісного потенціалу дітей та підлітків із числа біженців та внутрішньо переміщених осіб.

Комплексний підхід із застосуванням етичних принципів є актуальним в умовах сьогодення.

Практичні аспекти імплементації арт-терапевтичних методів в сучасну соціально-педагогічну роботу.

Найчастіше методи арт-терапії застосовуються на стадії пост міграції, коли дуже важливо сприяти реабілітації дітей та молоді, їх соціалізації на новому місці.

На думку Феліції Коти із коледжу Saint-Mary-of-the-Woods (штат Індіана, США), найактуальнішими проблемами дітей біженців та внутрішньо переміщених осіб є наступні: емоційний дистрес, горювання та втрата близьких, що супроводжується гнівом, страхом перед майбутнім, агресією.

Віктимне мислення та мислення виживання, акультуративний стрес супроводжують дітей біженців та внутрішньо переміщених осіб під час перебування у таборах біженців та в період адаптації на новому місці [5, Р. 10-11].

Спеціалісти зіштовхуються із складністю вираження емоцій, симптомами посттравматичного стресового розладу та неможливістю мобілізації власних психологічних ресурсів для подолання складних життєвих обставин.

Нурія Мехрабі виділяє наступні симптоми посттравматичного стресового розладу у дітей біженців та внутрішньо переміщених осіб:

- відчуття скороченого та урізаного майбутнього;
- гіперпильнування;
- депресивні синдроми, які пов'язані із втратою апетиту, нестачею енергії, апатією, втратою інтересу до життя;
- обмежений прояв почуттів та афектів;
- порушення концентрації та пам'яті;
- регресія: поведінка, яка включає в себе втрату здатності до навиків та вмінь, які були набуті раніше, патологічна залежність від батьків або надмірне прагнення сепарації [6].

Науковець Андемікаел виділяє різноманітні форми арт-терапії із дітьми біженців: візуальне мистецтво, поезія, драма, танці. Всі ці методи активно впроваджуються в роботі в таборах та тимчасових поселеннях для біженців.

Візуальні мистецтва сприяють розвитку комунікації та допомагає дітям біженців та внутрішньо переміщених осіб будувати зв'язки в громадах.

На думку Андемікаела, мистецтво допомагає протистояти стресовим факторам, арт-терапія є потужним та ефективним засобом формування стресотійкості, сприяє розвитку механізмів ментального здоров'я, виступає дієвим методом профілактики посттравматичного стресового розладу [3, Р. 14].

Авторка наукової статті із 2014 року працювала із дітьми із числа внутрішньо переміщених осіб як соціально-педагог та як волонтерка у місцях проживання використовувала методи арт-терапії.

Конкурси декламування віршів, малювання мрій та майбутнього, конкурси акторської майстерності мали інтерес серед дітей та молоді.

Популярністю користувалися методи соціокультурної анімації, які впроваджувалися в життя для дітей із Авдіївки та Дебальцево.

Завдяки небайдужим волонтерам, які пройшли тренінги із створення анімаційного контенту, були створені короткометражні мультиплікаційні фільми на тему «Космос», «День святого Валентина», «Чемпіонат по футболу». Роботи виконувались переважно у техніці створення пластилінових фігур.

Цікавою технікою є проект «Suitcase Project» (Проект «Валіза»), який впроваджувався для молодих людей в шелтерах для біженців із Руанди, Бурунді, Ефіопії, Анголи.

Молоді люди методом колажування створювали свій життєвий шлях «до» та «після» переїзду на нове місце. Наступним шляхом було створення проекту майбутнього [7].

Кожен із учасників проекту отримав валізу, який можна було об'єктувати по своєму власному розумінню. В кожній валізі учасники соціально орієнтованої виставки могли прочитати історії життя в минулому, сучасному та роздуми про майбутнє.

Отже, арт-терапія у комбінації із техніками сторітелінгом сприяє конструктивній рефлексії та осмисленню, спонукає звертатися за кваліфікованою психологічною та соціально-педагогічною допомогою.

Авторка статті мала змогу ознайомитися із проектом «Ідентичність Шпандау», який проводився в *Body-Museum* в Берліні (Німеччина).

Діти із сімей біженців та мігрантів, які проживали в районі Шпандау знайомилися із культурою та історією Берліну потім створювали колажі на такі теми, як «Мої символи Берліну», «Я та Берлін», «Мої улюблені міста в Берліні».

Театральна терапія довела свою ефективність в роботі з дітьми зі Сходу України.

Особливо потужний потенціал має ляльковий театр. Діти починають посміхатися, психологічний стан поліпшується.

На початку повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому-березні 2022 року авторка статті в рамках волонтерської ініціативи працювала з дітьми Дніпропетровської області за замовленням класних керівників.

Дуже ефективною практикою є візуалізація почуттів та емоцій за допомогою «Карток почуттів» та «Хмари слів».

Дуже запам'яталася дітям методика «Безпечне місце» із подальшим зображенням на папері.

В соціально-педагогічній роботі авторка наукової публікації використовує методи музичної терапії.

Проведення профілактичних занять «Музика, яка мене надихає», проведення релаксаційних практик за допомогою орнітотерапії були систематичною роботою під час роботи соціальним педагогом в Дніпровському центрі професійної освіти та викладачем соціально-гуманітарних дисциплін в Дніпровському індустріальному фаховому коледжі.

Арт-терапевтичні проекти стосовно світу класичної музики сприяють особистісному зростанню, зниженню рівня фрустрації, тривожності, підвищують стресостійкість у студентській молоді в умовах сьогодення.

Авторка статті поєднує соціально-педагогічну, тренінгову та лекційну роботу із методами арт-терапії.

Найпоширеніші теми подібних занять – це «Профілактика стресів», «Профілактика конфліктних ситуацій».

Важливою компонентою соціально-педагогічної роботи із дітьми із числа біженців та внутрішньо переміщених осіб є розвиток soft-skills, а саме: критичного мислення, емоційного інтелекту, роботи в команді, взаємодії із соціумом.

Техніки колажування, перегляди мотиваційних фільмів поєднуються із такими технологіями, як написання промов про людей, які досягли успіху та пройшли через труднощі із їх обов'язковою презентацією.

Навчання навичкам тайм-менеджменту проводиться за допомогою створення ментальних карт.

Навички емпатії використовуються із допомогою малювання емоцій, вправи «Калейдоскоп емоцій».

Дуже цікавий проект реалізується в столиці Болгарії Софії з 2013 року за підтримки муніципалітету міста та європейських культурних фондів.

“*Multi Multi Kitchen*” – проект соціалізації дітей мігрантів. Через ігри, перформативні практики, кулінарні майстер-класи, через фотопроекти діти та молодь знайомляться із кулінарною спадщиною Європи та вчать готувати [8, Р. 13].

Отже арт-терапія в соціально-педагогічній роботі має широкий спектр застосування в роботі мультидисциплінарної команди фахівців, які працюють в сфері соціальної адаптації дітей, чиє дитинство зазнало жахів війни, нелегальної міграції, вимушеного переїзду на нове місце проживання.

Більшість форм арт-терапії мають ігрову компоненту, отже, діти позитивно сприймають ці практики, які спрямовані не тільки на реабілітацію, релаксацію, відновлення, але й на особистісне зростання, соціальну зрілість та розвиток компетенцій.

Висновки. Отже, арт-терапія в структурі соціально-педагогічної роботи із дітьми біженців та дітьми внутрішньо переміщених осіб має креативний та інноваційний потенціал.

Основними перевагами методів арт-терапії в соціальній педагогіці є можливість імплементації разом із соціально-психологічними методами та методами корекції поведінки.

Недоліками є витратність матеріалів, дуже часто матеріальна база не дозволяє використовувати арсенал методик арт-терапії в повному обсязі.

Використана література:

1. Кількість дітей-біженців у світі досягла 36,5 млн / 18.06.2022 URL:<https://ua.interfax.com.ua/news/general/839997.html>
2. Більш ніж половина українських дітей стали біженцями, – ЮНІСЕФ URL : https://lb.ua/society/2022/03/24/510828_bilsh_nizh_polovina_ukrainskih_ditey.html
3. Ourania (Rany) Kalouri, Nikolaos Tsergas, Anastasia Botou, Aliko Antonopoulou (June 2021). Art Therapy and Counseling for Migrant and Refugee Children. *Journal of Liberal Arts and Humanities (JLAH)*. Vol.2. № 6. p. 12-20
4. Zahra Akthar and Andrew Lovell. Art Therapy with Refugee Children: A qualitative study explored through the lens of Art Therapists and their experiences (2022). *International Journal of Art Therapy*. 24(3). p. 139-148.
5. Fellicia Cota (2011). The Use of Art Therapy with Immigrant and Refugee Children: A Systematic Literature Review. Research Proposal Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement: Department of Art Therapy in the Graduate School Saint Mary-of-the-Woods College Saint Mary-of-the-Woods, Indiana. 60 p.
6. Nooria Mehraby. Therapy with Refugee Children URL : https://www.researchgate.net/publication/242732148_Therapy_with_Refugee_Children
7. Glynis Clacherty. The world in a suitcase: psychosocial support using artwork with refugee children in South Africa URL : <https://www.metaphoricallyspeaking.com.au/wp-content/uploads/2014/04/The-suitcase-project-working-with-refugees-using-art.pdf>
8. Elaine McGregor and Nora Ragab (2016). The Role of Culture and the Arts in the Integration of Refugees and Migrants: Creative Europe Program. 46 p.

References:

1. Kilkist ditei-bizhentsiv u sviti dosiahla 36,5 mln [Total amount of children refugees in the world reached 36,5 millions people] URL:<https://ua.interfax.com.ua/news/general/839997.html> (data zvernennia 18.06.2022) [in Ukrainian]
2. Bilsh nizh polovyna ukrainskykh ditei staly bizhentsiamy – UNICEF [More than half of Ukrainian children have become refugees – UNICEF] URL:https://lb.ua/society/2022/03/24/510828_bilsh_nizh_polovina_ukrainskih_ditey.html (data zvernennia 24.03.2022) [in Ukrainian]
3. Ourania (Rany) Kalouri, Nikolaos Tsergas, Anastasia Botou, Aliko Antonopoulou (June 2021). Art Therapy and Counseling for Migrant and Refugee Children. *Journal of Liberal Arts and Humanities (JLAH)*. Vol.2. № 6. p. 12-20
4. Zahra Akthar and Andrew Lovell. Art Therapy with Refugee Children: A qualitative study explored through the lens of Art Therapists and their experiences (2022). *International Journal of Art Therapy*. 24(3). p. 139-148.
5. Fellicia Cota (2011). The Use of Art Therapy with Immigrant and Refugee Children: A Systematic Literature Review. Research Proposal Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement: Department of Art Therapy in the Graduate School Saint Mary-of-the-Woods College Saint Mary-of-the-Woods, Indiana. 60 p.
6. Nooria Mehraby. Therapy with Refugee Children URL: https://www.researchgate.net/publication/242732148_Therapy_with_Refugee_Children
7. Glynis Clacherty. The world in a suitcase: psychosocial support using artwork with refugee children in South Africa URL: <https://www.metaphoricallyspeaking.com.au/wp-content/uploads/2014/04/The-suitcase-project-working-with-refugees-using-art.pdf>
8. Elaine McGregor and Nora Ragab (2016). The Role of Culture and the Arts in the Integration of Refugees and Migrants: Creative Europe Program. 46 p.

Solnyshkina A. Application of the creative potential of the art – therapy in the social –pedagogical work with children of refugees and internal displaced persons

In scientific article opportunities of the implementation of forms and methods of art-therapy into social and pedagogical work were analyzed.

An author of the article made an accent on the main issues of children from refugee's families and families of internal displaced persons.

In the scientific article ethical aspects of practical application of methods of art-therapy in social and pedagogical activity were analyzed.

Basic forms and methods of art-therapy in context of Ukrainian reality were revealed.

Great attention is paid to the comparative analysis of native and international experience concerning implementation of practices of art-therapy into social and pedagogical work.

An author of article analyzed innovative and creative potential of art-therapy and shared experience of practical application in her practical social and pedagogical activity.

Concrete and specific projects of the implementation of methods and technologies of art-therapy with children of refugees and internal displaced persons are given in this scientific article.

An author of scientific article reflected under advantages and limitations of art-therapy in the process of working with social, psychological, pedagogical, emotional problems of migrant children as vulnerable categories.

Musical therapy, creating of collages, practices of actors, mental or mind –mapping, social and cultural animation – it is not complete list of forms and methods of art-therapy.

In the scientific article an author paid attention to the impact of art-therapy on self-determination, shaping of identity, development of the soft skills such as emotional intellect, team –building, critical thinking etc.

This article is dedicated to peculiarities of using of art-therapy during practical work in the sphere of social pedagogy.

These technologies are in trends nowadays and widely implemented in social and pedagogical work with migrants.

Key words: *refugees, migration, internal displaced persons, art-therapy, art-therapeutically oriented practices, resilience to stress factors, social and pedagogical work, methods of art-therapy, children.*

УДК 378.162.33

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.88.38>

Соменко Д. В., Соменко О. О.

**СТВОРЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ НА ОСНОВІ ДИДАКТИЧНИХ ЗАСАД,
ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ФАХОВУ ПІДГОТОВКУ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ:
015.39 ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ)**

Однією з проблем освіти в цілому є істотне ослаблення природничо-наукової і технічної складових шкільної освіти. Значною мірою зменшено кількість лабораторних робіт з фізики, хімії, біології, трудового навчання та технологій. Часто немає можливостей використання технологічної бази для розвитку навичок технічного проектування і конструювання. Популярність інженерних професій практично знівельована, незважаючи на те, що в сучасне виробництво приходять все більше складних автоматизованих і роботизованих робочих ліній, управляти якими може тільки добре освічений фахівець. Відповідно виникає необхідність створювати нову базу, впроваджувати нові освітні технології.

Тому першочергове завдання викладача та навчального закладу – створити особливі умови та реалізувати матеріально-технічну базу на основі дидактичних засад, що забезпечують фахову підготовку студентів, забезпечивши доступ до глобальних знань та інформації, що випереджає оновлення змісту освіти, й відповідно до завдань перспективного розвитку країни.

Одним з найбільш актуальних напрямків є освітня робототехніка та застосування технологій 3D-друку, які суттєво розширюють можливості робототехніки як навчальної дисципліни.

Варто зазначити та звернути увагу, що автоматизовані системи 3D-друку та станки з ЧПК під час занять з освітньої робототехніки у вищих навчальних закладах можуть виступати не лише як технічний засіб для реалізації віртуальних моделей в реальному середовищі, але й як об'єкт вивчення.

Визначальною дисципліною для створення матеріально-технічної бази для ґрунтовної фахової підготовки студентів спеціальності 015.39 Професійна освіта (Цифрові технології) є освітня робототехніка, яка має великі перспективи розвитку. Для повноцінного впровадження робототехніки в освітній простір потрібен системний підхід університету та скореговані дії викладачів фахових дисциплін, а також створення сучасної матеріально-технічної бази системи неперервної професійної освіти в університеті і, одночасно, частини середовища розвитку технічної творчої діяльності студентів на основі проектної діяльності. Результатом створення діючої комплексної системи ресурсів: матеріальних, фінансових, людських, інформаційних і є модернізована матеріально-технічна база, що спроможна, спираючись на міжпредметну інтегрованість широкого спектру навчальних дисциплін та спеціальних вмій, бути основою для практичної реалізації теоретичних знань, здобутих впродовж навчання, та дає можливість оновити підходи до організації класичного навчального процесу в університеті.

Ключові слова: *матеріально-технічна база, фахова підготовка, професійна освіта, цифрові технології, 3D-друк, 3D-принтер, числове програмне керування.*